

‘Handelingen is een uniek vaktijdschrift’

Drijfveren van een nieuwe hoofdredacteur

Toen ik begin januari van dit jaar voor het eerst als hoofdredacteur de redactievergadering van *Handelingen* voorzat, werd me de vraag gesteld naar mijn motivatie voor deze functie. Een terechte vraag, niet alleen voor de redactie, maar vooral ook voor de lezers van *Handelingen*: ‘Vertel over wat je drijft om ondanks je drukke leven hoofdredacteur te worden van *Handelingen*. Wat hoop je, waar wil je aan werken, wat vind je belangrijk?’

Natuurlijk is het niet mijn belangrijkste motief om hoofdredacteur te worden, maar de titel van ons blad, *Handelingen*, vind ik prachtig gevonden. Ik denk daarbij niet allereerst aan de apostelen, maar aan iets dat ik mijn bachelorstudenten altijd als een van de eerste zaken in mijn colleges over religie en zingeving leer. Naar een onderscheid van Henri Bergson vertel ik ze dan dat handelen zinloos is, maar dat handelingen dat niet zijn. Handelen (*actio*) verwijst naar activiteit van gedrag, maar handeling (*actum*) naar het ontwerp, de betekenis die eraan ten grondslag ligt. Er ligt een reflexief moment aan

ons gedrag ten grondslag waarin we ontwerpen, zin toekennen, en zo het sociale weefsel van de leefwereld anticiperen, er in participeren, en het innoveren. Na een dergelijk enthousiaste filosofische bespiegeling word ik in college vaak wat meewarig aangekeken. ‘Nooit geweten’ komt er dan wel eens met enige goodwill uit, ‘maar wat heb je er aan?’ Nu kan ik zeggen: ‘Daarvoor kun je het beste *Handelingen* lezen.’ En inderdaad, *Handelingen* is een uniek tijdschrift dat de professionele praktijk aftast met het oog op betekenis: wat is het zinsverband waarin je optreedt als professional die op enigerlei wijze met religie, kerk, zorg, onderwijs, bestuur van doen heeft, en hoe bevorder je dat zinsverband?

< Hans Schilderman. Foto: René Rosmolen

Scherpen en beproeven

Toen ik in 2009 mijn leeropdracht 'Religie en zorg' aan de Radboud Universiteit aanvaardde, heb ik in mijn inaugurele rede dit vraagstuk van 'zelf ontwerpen' en 'zelf ontworpen zijn' van een probleemstelling voorzien. Ik heb nu eenmaal een filosofisch interesse, en blijf – om maar eens een ondeugd te noemen – ontevreden als termen niet van begrippen worden voorzien en ik daardoor in het ongewisse blijf over wat er nu precies bedoeld wordt in het licht van de tradities van ons denken.

Dat rationalisme kan ik niet altijd gebruiken. De studenten geestelijke verzorging die we in Nijmegen ieder jaar opleiden gaan een stage in waarin ze eigenlijk vooral praktische handreikingen willen: voorbeelden, pastoraal inzetbare teksten, orden van dienst, gespreksmethoden, vuistregels en handige technieken. Ik probeer ze die praktische interesse zonder al te veel succes af te leren.

De praktijk telt, de mens, de gemeenschap achter de lezer

Natuurlijk is de beroepspraktijk uitgangspunt en doel van een dergelijke opleiding, maar ik heb wellicht te veel vertrouwen in de 'schranderheid' ('geestige scherpzinnigheid') van studenten om te denken dat ze zonder die zware tas met gereedschap hulpeloos terzijde zullen blijven staan. De praktijk leer je nu eenmaal niet tijdens je opleiding, maar in de weerbarstige werkelijkheid van het veld. Maar dan komt het er wel op aan om bij studenten dat reflexief vermogen aan te scherpen en het op de proef te stellen.

Zo hoop ik dan ook dat de bijdragen in *Handelingen* telkens 'bright' zijn: transparant, levendig en slim. Zo ziet mijn ideaalbeeld van een pastor, geestelijk verzorger, of andere professional op het terrein van religie en samenleving er ook uit. En ik hoop dat we hen in de bijdragen van *Handelingen* goed kunnen bereiken. Daarmee geef ik ook een belangrijk motief te kennen om de functie van hoofdredacteur te aanvaarden: ik wil het contact met opgeleide mensen niet kwijt en vind het ook belangrijk om hen na de opleiding een goed vakblad aan te reiken. Natuurlijk ligt dat blad er al lang dankzij een hard werkende redactie, een secretariaat dat door Tinne Grolus voortreffelijk wordt vervuld, de inzet van mijn voorganger Evert Jonker, de betrokkenheid in het verleden van het stichtingsbestuur, en de wijze waarop eertijds uitgeverij Waanders en nu Kok het tijdschrift voor het voetlicht weten te brengen. Dank voor die inzet! Zij allen hebben *Handelingen* vorm gegeven als een prachtig vaktijdschrift met een uitstekend bereik en landelijke reputatie.

Herkenbaar en betrokken

Maar wat vergt een goed vaktijdschrift, wil het die reputatie behouden? Of nog meer elementair: wat is een vaktijdschrift eigenlijk? Een vaktijdschrift is allereerst een blad met een specifiek lezerspubliek. Ieder ander mag het blad natuurlijk lezen, maar het blijft een blad voor specialisten die volgens de eigen discipline waarin ze opgeleid zijn geïnformeerd willen blijven over het vakgebied (het bredere veld), over opleiding (nieuwe collega's) en onderzoek (nieuwe inzichten). Lezers willen op de hoogte gesteld worden van ontwikkelingen, trends

en discussies in het veld en zo zelfstandig relevante maatschappelijke ontwikkelingen kunnen beoordelen. Daarom bevat het blad specialistische artikelen die door deskundigen worden geschreven. Er komt vakjargon in voor en indien noodzakelijk toelichtingen in de vorm van tabellen, schema's, cijfers, referenties en voetnoten.

Lezers zijn inderdaad vakgenoten, maar moeten dat aan het vaktijdschrift wel merken. Daarom moeten discussies over het vak herkenbaar zijn en door spraakmakende collega's ook zelf gevoerd kunnen worden. Het blad moet als communicatiekanaal ervaren kunnen worden en als zodanig vertrouwen wekken en gezaghebbend zijn. Het blad bevat een selectie van signalementen van actuele en praktische betekenis, maar legt de klemtoon duidelijk op bijdragen die specialistische informatie bieden, inzichten in het vakgebied verdiepen, of kennis over nieuwe strategieën en methoden aanreiken.

De vormgeving is dienstbaar aan de formule van het blad, waarbij doel, format en genre van rubrieken volstrekt herkenbaar zijn en aansprekend met beeldmateriaal ondersteund worden. De redactie komt regelmatig bijeen, geeft creatief vorm aan de redactieformule, en onderhoudt intensief contact met het lezerspubliek door marktonderzoek, directe communicatie met afzonderlijke lezers als het nodig is, en een eigen activiteitenprogramma om het netwerk verder te ontwikkelen.

Dergelijke algemene uitgangspunten komen, denk ik, goeddeels overeen met de huidige opzet van *Handelingen*. Het blad is gericht op een academisch lezerspubliek met

een universitaire of hbo-achtergrond en een opleiding in Theologie of Religiestudies. Lezers zijn professioneel werkzaam in de kerk, al dan niet als ambtsdrager, dan wel daarbuiten in settingen van zorg, school of bestuur, maar telkens zijn ze op enigerlei wijze beroepshalve betrokken bij geloof en religie. Er zijn andere bladen voor meer specifieke belangengroepen, maar *Handelingen* spreekt haar lezers over de breedte met een interdisciplinaire interesse aan, en biedt een geschakeerd overzicht van nieuwe ontwikkelingen in de verschillende beroepenvelden. Het is vanouds het landelijk vakblad om geïnformeerd te blijven over ontwikkelingen in de praktische theologie, en wordt ervaren als een standaard om het eigen praktische handelen te beoordelen in het kader van het vakgebied waarin men opgeleid is.

Klankbord en netwerk

Het karakter van een breed vaktijdschrift kan *Handelingen* alleen houden wanneer het 'op het lijf geschreven is'. Daaraan zit een schrijf-kant en een lees-kant. De schrijfkant vergt de inzet van auteurs die de discipline behartigen en vaak (ik bedoel uiteraard niet slechts) aan academische opleidingen verbonden zijn. Zij zitten met hun onderzoeks- en onderwijstaken met hun neus op nieuwe ontwikkelingen. Vreemd genoeg echter zien we elkaar maar weinig en dwingt de concurrentie op de onderwijsmarkt nogal eens tot lokale belangenbehartiging.

Op initiatief van Ruard Ganzevoort hebben Henk de Roest en ik daarom vakvereniging 'Praxis?' opgericht, om de landelijke belangen van onze discipline beter te behartigen en het

landelijk netwerk van academisch werkzame praktisch theologen en religiewetenschappers te ontwikkelen. We stellen ons voor dat uit dit netwerk bijdragen voor *Handelingen* voortkomen, waardoor we het contact tussen discipline en veld goed kunnen blijven behartigen en we zo vanuit auteursperspectief ook daadwerkelijk lijfblad blijven.

Er zit natuurlijk ook een lees-kant aan *Handelingen*; sterker nog, daar draait het hele blad om. Lezers verwachten een prettig blad dat informatief is, hun interesses weergeeft en goed aansluit op vraagstukken uit de eigen praktijk. Die functie vervult het blad, denk ik, ook. Ik merk in mijn contacten met pastores en geestelijk verzorgers vaak veel enthousiasme over het werk, maar ook dat er regelmatig 'professionele eenzaamheid' bestaat in het veld. 'One-man/one-woman-posts' mogen autonomie bieden voor het werk; het gevoel om het altijd maar weer zelf te moeten doen kan ook de motivatie, de standdaarden van het vak, of het 'esprit de corps' aantasten. Daarom is een netwerk aan de lezerskant net zo belangrijk als aan de auteurskant. Ik hoop dat *Handelingen* daarvoor een professioneel klankbord kan bieden; iets dat we als redactie trouwens ook werkelijk willen ontwikkelen door regelmatig een symposium te organiseren waarin we elkaar als lezers 'vakkundig' ontmoeten!

Prachtige uitdaging

Het vaktijdschrift dat *Handelingen* is roept natuurlijk ook de vraag op wat dat 'vak' dan is. De praktische theologie, zo luidt het antwoord vrijlijk, en de ondertitel van *Handelingen* geeft dat terecht ook aan. Dat blijkt ook evident in de kerkelijke en pastorale thema's die de meeste

bijdragen in *Handelingen* over de afgelopen jaren kenmerken. In tal van bijdragen is inzicht geboden in vraagstukken van gemeenteopbouw, preken, pastorale gespreksvoering, drugs- en straatpastoraat, catechese, evangelisatie, bijbel-exegese, en geestelijke verzorging. Ze maken duidelijk dat met 'handelingen' vooral de kerkelijk en pastorale betekenis ervan bedoeld wordt. Terecht is de redactieformule dan ook op deze thema's gericht. Tegelijkertijd is de praktische theologie van de jaren tachtig – mijn studietijd – niet meer die van de jaren tien. Een gestage ontwikkeling is natuurlijk dat kerkelijkheid terugloopt en dat, ofschoon er tal van lokale uitzonderingen waarneembaar zijn, de culturele invloed van het christelijk gedachtegoed afneemt waardoor volkskerkelijke modellen van het vak ter discussie komen te staan. Binnen de kerken wordt zowel met conservatieve als met liberale strategieën gereageerd op de consequenties van de 'secularisatie'. Buiten de kerken staat de vraag centraal welke functie religie heeft in het publieke domein.

Het zijn uiteraard allemaal bekende vraagstukken. Ze hebben echter niet alleen een theoretische betekenis voor de inhoud van het vak en daarmee voor de bijdragen in het blad, maar vooral ook een praktische betekenis voor nieuwe generaties studenten en werkers in kerk en samenleving die het blad ook als *hun* tijdschrift willen ervaren. Het aandeel theologiestudenten in de opleidingen is drastisch gedaald, terwijl de aantallen voor religiewetenschap het aandeel theologiestudenten inmiddels vele malen overtreft. Beide groepen missen daarbij steeds vaker een religieuze socialisatie waardoor

de beginsituatie van opleiding en ook het arbeidsperspectief veranderd zijn. De bachelor-masterstructuur van academische opleidingen verplicht tot een brede toegang tot masteropleidingen van studenten uit andere studierichtingen. Door dergelijke ontwikkelingen verandert niet alleen het publiek in colleges maar ook de instroom in het arbeidsveld, en op termijn het arbeidsveld zelf.

Het is voor mij een prachtige uitdaging om ‘praktische religiewetenschap’ toe te voegen aan het repertoire van onderwijs en onderzoek. Spannend in professionele zin is daarin vooral de vraag naar de relatie van persoon en religie,

Een standaard om het eigen praktische handelen te beoordelen

als geloof en kerk niet meer voor de hand liggende termen zijn waarmee studenten zichzelf begrijpen. ‘Zingeving’ en ‘spiritualiteit’ blijken dan betere termen, waarbij de band met specifieke tradities en gemeenschappen echter veel minder evident, gelijkloidend of stabiel is. Dat laatste geldt natuurlijk in toenemende mate ook meer voor de samenleving als geheel, en daarom daagt het uit om opnieuw na te denken over de religieuze praktijk. De toevoeging van praktische religiewetenschap aan het repertoire van opleidingen vergt dan ook een innovatie van het vakgebied die niet zonder terugkoppeling met het werkveld gestalte kan krijgen. Tegelijkertijd is het ook de reden om de ondertitel van *Handelingen* uit te breiden tot *Tijdschrift voor Praktische Theologie en Religiewetenschap*. Daarmee beogen we niet meteen een nieuwe agenda, maar wel andere probleemstellingen

toe te voegen die voor nieuwe generaties studenten relevant en interessant zijn.

Vergrootglas

Daar zit voor mij ook een persoonlijke kant aan. Ik ben een gelovig mens (althans dat hoop ik), actief bij de kerk betrokken en bovendien door en door intellectueel. Ik zie daar zelf niet veel tegenstellingen in, maar mijn omgeving vaak wel. Kerken behoren helaas niet tot de intellectuele voorhoede. Waar velen zich spiritueel willen noemen, blijkt men zich institutioneel niet graag duurzaam te binden. Daar hoeft je jezelf natuurlijk niet naar te gedragen. Zo ben ik reeds lang op allerlei manieren actief in het studentenpastoraat en het blijkt voor mij een prachtige plek om die spanning te beleven. Ofschoon studentenkerken uit de Nederlandse samenleving dreigen te verdwijnen, zie ik ze als onmisbare kerkelijke laboratoria: experimentele omgevingen onder de lastigste condities. Studentenkerken bevinden zich in academische en wetenschappelijke omgevingen met religieus vaak niet gesocialiseerde jongeren, waarin met pastorale programma's feitelijk een concurrentieslag geleverd wordt met ander aanbod door interesse te wekken voor eeuwenoude tradities van geloof en noties van gemeenschap. Prachtig! Niet dat het altijd succesvol werkt, maar het biedt wel steeds een vergrootglas voor de problematiek waar het om draait. Voor studenten gaat het daarbij allereerst om existentiële hoe-vragen: hoe kom ik op een fatsoenlijke manier van thuis los, hoe kan ik veilig intieme relaties aangaan, en hoe verbind ik mijn studie met een eigen levensdoel? Ieder jaar verbaast me de

creativiteit weer waarmee het studentenpastores lukt om geloofwaardig resonantie te bieden voor dergelijke vragen van studenten. Voor mij is dat een loop om naar kerk en pastoraat te kijken, en eigenlijk ook een inspiratiebron om in *Handelingen* aan de slag te gaan.

Interdisciplinair

Nog een praktisch motief om hoofdredacteur te worden: het spoort met mijn leeropdracht 'religie en zorg'. De zorg vertegenwoordigt voor mij eveneens een proeftuin van religie in een moderne samenleving. De zorg reflecteert een belangrijke waarde in onze samenleving. We geven er in de begroting verreweg het meeste geld aan uit en gezondheid is een, zo niet de hoogste, waarde in de behoeftehiërarchie van moderne burgers. We denken er bovendien steeds instrumenteler en in marktachtige verhoudingen over; iets dat haaks staat op de religieus-charitatieve

'Daarvoor kun je het beste Handelingen lezen'

geschiedenis van ons zorgbestel en iets dat ook moeilijk te verenigen valt met de solidariteit die volgens velen onlosmakelijk met zorgverantwoordelijkheid verbonden is.

Voor zover religie in de zorg een rol speelt, ontwikkelt de term 'spiritualiteit' zich daarbij steeds meer tot een trefwoord. Het legt de klemtoon op geestelijke authenticiteit en suggereert persoonlijke autonomie tegenover de gevestigde religies. Geestelijke verzorgers staan hier midden in en staan daarmee ook voor strategische keuzes. Is geestelijke verzorging primair een

kerkelijke of eerder een professionele verantwoordelijkheid? Hoe moeten we aantonen dat ons handelen in de zorg daadwerkelijk bijdraagt aan gezondheid of welzijn? Moeten we – gelet op de patiënt – vooral territoriaal werken of – gelet op de eigen religieuze achtergrond – vooral categoriaal? Wat onderscheidt ons van de andere aanpalende disciplines in de zorg? Het is een type vragen, dat in binnenkerkelijke settingen weinig beslissend lijkt, maar dat in buitenkerkelijke contexten bepalend kan zijn voor professioneel overleven.

Hoe dan ook, het was voor mij aanleiding om in de redactie te vragen naar meer interdisciplinariteit in de bijdragen van *Handelingen*. We leven in een samenleving waarin diensten steeds meer van elkaar afhankelijk worden, en geen enkele beroepsgroep kan meer als reservaat opgevat worden. Dat pleit ervoor om *Handelingen* ook leesbaar te houden voor aanpalende beroepsgroepen en 'incrowd' probleemstellingen te vermijden. Ook dat is voor mij een lens om bijdragen voor *Handelingen* te beoordelen.

Kwaliteitsslag

Natuurlijk reflecteren bovenstaande overwegingen allereerst mijn persoonlijke interesses. Er is gelukkig een deskundige en bedreven redactie die zorgt voor een breder en mooier palet van invalshoeken en perspectieven. Wel denk ik dat we samen een kwaliteitsslag zullen maken. De redactieformule vergt focus op kernvragen van praktische theologie en religiewetenschap, waarbij het onderscheidend profiel van het vakblad evident moet zijn. Daarbij zullen we meer gaan

werven en een breder en daarmee deels ander lezerspubliek beter moeten gaan aanspreken.

Naast een nieuwe redactiefomule en de inmiddels prachtig vernieuwde stijlopmak, kan *Handelingen* wat meer duidelijkheid gebruiken in de rubrieken en genres van de verschillende bijdragen. Aan echte vakpublicaties zullen we met betere review-procedures hogere eisen gaan stellen.

Praktijkverhalen kunnen aan kwaliteit winnen door ze bijvoorbeeld van casuïstische vragen te voorzien: wat illustreert het verhaal en waarin wijkt het af van standaard redeneringen, of ze te beschrijven in termen van kritische incidenten ontleend aan de beroepspraktijk. Een goed debat tussen experts op een bepaald gebied kan evenals een interview met een goed gekozen opinion leader een maatschappelijk thema in *Handelingen* goed gestalte geven.

Religieuze inspiratie is belangrijk. Een meditatie in tekst of beeld is een innerlijke beschouwing die best als 'religieuze oefening' kan worden gepresenteerd, met eigen kenmerken van inhoud en genre. Beeldreportages, foto's die de praktijk het tijdschrift insleuren lijken me onmisbaar om de herkenbaarheid van het blad vergroten.

Dienstbaar maken

Het samenstellen van een goed vaktijdschrift vergt de betrokkenheid van allerlei op elkaar afgestemde groepen. Wat dat betreft hebben we niet te klagen. Een eerste groep is die van de uitgever. Dat is in ons geval Kok die het blad het marktvertrouwen biedt dat echt noodzakelijk is, en die de formule van het blad – evenals eertijds Waanders – van harte steunt. Verder

zijn de auteurs natuurlijk cruciaal, zonder wie een vaktijdschrift inhoudsloos blijft, maar die – althans in academische omgevingen – veelal op wetenschappelijke artikelen afgerekend worden en die doorgaans weinig credits krijgen voor vakpublicaties. Niettemin blijkt steeds op hun inzet en betrokkenheid gerekend te kunnen worden. De redactie vernieuwt zich gestaag en vat haar taken van beoordeling en vormgeving uiterst serieus op. Redigeren is een discriminerende taak en vergt het valide en betrouwbaar lezen en becommentariëren van aangeleverde bijdragen. Ik heb daar veel vertrouwen in.

Vervolgens telt uiteraard het adagium '*the proof of the pudding is in the eating*'. De lezer bepaalt (en betaalt). Hij/zij stelt vast wat de waarde is van het blad. In uitgeverskringen wordt wel verteld dat een blad voor de lezer een 'vriend' moet zijn: als het blad niet op tijd door de brievenbus valt, maak je je zorgen. Die vriendschap van lezer en blad is voor ons als redactie natuurlijk ook de ambitie. Voor een vaktijdschrift telt echter nog iets meer. Uiteindelijk telt daarvoor immers de praktijk, de mens, de gemeenschap achter de lezer. De titel van ons blad *Handelingen* drukt dat vooral ook uit. De lezer handelt niet zozeer door te lezen, maar door de gelezen inzichten op een of andere wijze in te zetten voor het ontwerp van de eigen praktijk, en het dienstbaar te maken voor de problemen en vragen uit die praktijk die, als het goed is, het vak definiëren. ◀

Hans (prof.dr. J.B.A.M.) Schilderman is hoogleraar Religie en zorg aan de Faculteit der Religiewetenschappen van de Radboud Universiteit Nijmegen. Hij is in januari 2012 aangetreden als hoofdredacteur van Handelingen. j.schilderman@ftr.ru.nl